

КРАЉЕВИЋ МАРКО
ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА

Салетели ми Срби, па више од пет стотина година кукај: „Јао, Косово!”... „Косово тужно!”... „Куку, Лазо!” Плакасмо тако претећи кроз плач душманима: „Ми ћемо овако, ми ћемо онако!” Плачемо ми јуначки и претимо, а душман се смеје. А ми се досетисмо у јаду Марка и узмемо зивкати човека да устане из гроба, да нас брани и свети Косово. Зивкај данас, зивкај сутра, зивкај сваки час, за свашта: „Устани, Марко!”... „Дођи, Марко!”... „Погледај, Марко, сузе!”... „Куку, Косово!”... „Шта чекаш, Марко?” И тако то зивкање пређе у безобразлук. Напије се неко у ме’ани, па се тек кад потроши паре ражали за Косовом, обузме га неко јуначко чувство па одмах: „Јао, Марко, где си сад?” И то, брате, није мало, него је то трајало тако пет стотина лета. На Косову већ читава баруштина српских суза, а Марко се претурао по гробу, претурао, па се већ и мртву човеку досадило.

И једнога дана, право – пред божји престо.

– Шта је, Марко? – пита га Господ благо.

– Пусти ме, Боже, да видим шта раде доле они моји слепци! Досади ми њихова кукњава и зивкање!

– Е, Марко, Марко – уздахну Господ – све ја знам; али кад би им се могло помоћи, ја бих им први помогао.

– Само ми, госпoде, поврати Шарца и оружје и дај ми стару снагу, па ме пусти да огледам могу ли шта учинити!

Бог слеже раменима и махну забринуто главом.

– Иди кад желиш – рече – али нећеш добро проћи.

*

И одједном, неким чудним начином, Марко се на свом Шарцу обрете на земљи.

Окреће се око себе, разгледа предео, али никако да се разабере где је. Гледа Шарца. Јест, Шарац онај исти. Гледа топуз, сабљу, напослетку одело. Све исто, сумње нема. Маши се тулумине. И она ту, пуна вина; ту су и лаки брашњеници. Све га уверава да је он онај стари Марко, али никако да разазна где је. Како му се тешко бејаше одлучити шта да сад на земљи предузме, он најпре одјаши Шарина, веза га за једно дрво, скине тулумину и узе пити вино, да би, к’о вели, тако на доколици о свему добро промислио.

Пије тако Марко и обазире се не би ли запазио кога познатог, док тек прозвижда поред њега један на велосипеду и уплашен од Маркова чудна коња, одела и оружја потера што брже може осврћући се да види колико је већ далеко од опасности. Марко се, опет, највише препаде од чудна начина путовања и помисли да је каква утвара; али се ипак реши да се с тим чудовиштем пусти у борбу. Попи још један леген вина и дође крвав до очију, један даде Шарцу да попије, па онда врже тулумину у траву, самур-капу намаче на очи и узјаши Шарца који већ

беше од пића крвав до ушију. Врло се јунак расрдио и рече Шарцу:

Ако л' ми га, Шаро, не достигнеш,
Сломићу ти ноге све четири!

Кад саслуша Шарац овако страховиту претњу на коју се већ одвикао на оном свету, потече као никад дотле. Како је силан полагао, све коленима брише прашину по друму, а бакрачлије туку црну земљу. Бежи и онај пред њиме као да крила има и све се окреће. Гонили се тако два пуна сата, па нити онај да утече, нити да се даде Марку стигнути га. Догнаше се тако близу једне путничке ме'ане. Кад то виде Марко, побоја се да му сасвим не утече у какав град, а и беше му се већ досадило јурити се, па му у том паде на ум топузина. Извади је из теркија и викну срдито:

Да си вила, па да имаш крила,
Ил' да су те виле одојиле,
Па да си ми лани побјегнуо,
Данас би те Марко ухватио!

Рече то па заљуља топузином покрај себе и пусти је. Онај погођен, паде, али га ни земља не дочека жива. Допаде Марко до њега, извади сабљу те му одсече главу, метну је Шарцу у зобницу па се певајући упути оној путној ме'ани; а онај остаде копајући ногама крај оне врашке справе. (Заборавих рећи да је и њу Марко исекао сабљом, оном истом што су је ковала три ковача са три помагача своја, те је за недељу дана удесили у оштрицу да може сећи камен, дрво, гвожђе, једном речју сваку амајлију).

Пред ме'аном било пуно сељака, па кад видеше
шта се учини и сагледаше срдита Марка, дрекнуше од
страха и прснуше куд који. Оста сам ме'анџија. Тресе
се од страха као у најжешћој грозници, клецају му ноге,
разрогачио очи, а пребледео као мртавац.

Ој, бога ти, незнани јуначе,
Чиј' су ово пребијели двори?

– пита га Марко.

Незнани јунак муца од страха и једва објасни да је то
путничка ме'ана и да је он главом ме'анџија. Марко се
каза ко је и откуд је и како је дошао да освети Косово
и да убије султана турског. Ме'анџија само схвати реч:
„да убијем султана”, и још више га страх обузимаше што
Марко даље причаше и запиткиваше куда је најпречи
пут до Косова и како ће доћи до султана. Говори
Марко, онај дркће од страха и само му у памети: „да
убије султана!” Најзад Марко осети жеђ па заповеди:

Ме'анџија, донеси ми вина,
Да ја јунак жеђцу поутолим,
Јера ми је грдно додијала!

Ту Марко одјаши Шарца, веза га пред механу, а
механџија уђе да донесе вино. Врати се отуд носећи
малу чашу од „деци” на послужавнику. Тресу му се
руке од страха, те се плјуска вино из оне чаше, и тако
приђе Марку.

Кад виде Марко ону малу чашу, бедну, испљускану,
помисли да онај збија с њиме шалу. Расрди се јако и
ошину ме'анџију дланом по образу. Ударио га је тако
лако да му је померио три здрава зуба.

Одатле Марко опет појаха Шарца па пође даље. Међутим они сељаци што се разбегоше одјурише право у срез полицији да јаве за страховито убијство; а ћата отпрати депешу новинама. Ме'анција привије на образ хладне облоге, узјаха коња па право лекару те узме уверење за тешку повреду; оде затим адвокату, те га овај детаљно испита о свему; узе паре и напише кривичну тужбу.

Начелник срески нареди одмах једном писару да са неколико наоружаних жандарма пође у потеру за зликовцем, а депешом пошаље распис по целој Србији.

Марко и не сања шта му се спрема и како су већ стигле две—три страшне тужбе „снабдеване прописном таксом” и наводима параграфа за убијство, за тешку повреду, за увреду части; па онда ту је већ „претрпљени болови”, „трошкови око лечења”, „толико и толико накнаде за прекинути рад у механи, дангуба, писање тужбе и таксе.” А већ за преношење обеспокојавајућих гласина о убијству султанову јављено је одмах министарству шифром, и отуд дође брз одговор: „Нека се та скитница одмах ухвати и најстроже казни по закону; а најревносније нека се мотри да се такви случајеви не понављају, јер то захтевају интереси наше земље, која је сад у пријатељским односима с турском царевином.”

Муњевитом брзином разнесе се глас надалеко о страшном човеку са чудним рухом и оружјем и још чуднијим коњем.

Марко се упутио друмом од оне ме'ане. Шарац иде ходом, а Марко се наслонио рукама на облучје па се чуди како се све то изменило: и људи, и околина, и адети, све, све. Би му тешко што је устајао из гроба.

Нема њему оних старих другова, нема с ким да пије вино. Свет ради по околним њивама. Сунце припекло да мозак проври, радници се повили, раде и ћуте. Он стаде крај друма па их довикне, у намери да пита за Косово; а радници кад га угледају, дрекну од страха па прсну куд који из њиве. Сретне се с неким у путу, а онај стукне и стане као укопан, избечи очи од страха, обазре се лево, десно, па као смушен смукне преко јендека или врзине. Што га Марко више призива да се врати, онај све жешће бежи. Наравно да сваки од поплашених одјурџи право у среску канцеларију и тужи за „покушај убиства”. Пред среском кућом закрчио народ да се не може проћи. Вриште деца, кукају жене, узбунили се људи, пишу адвокати тужбе, куцају се депеше, тумарају полицајци и жандарми, по касарнама трубе дрече на узбуну, звоне црквена звона, држе се по црквама молепствија да се та беда отклони од народа. Проструја глас кроз масу да се повампирио Краљевић Марко, те се од те страхоте поплаше и полицајци и жандарми, па и сами војници. Куда ћеш се, брате, борити с Марком живим, акамоли још сад кад је вампир!

Јаши Марко лагано и чуди се човек што Срби беже од њега, кад су га толико звали и толико му певали. Не може да се начуди чуду. Најзад помисли да још и не знају ко је он, па кад дознаду, замишља задовољно како ће га дивно дочекати, како ће он искупити све Србе па се кренути на султана. Идући тако угледа крај друма диван хлад од велика храста, па сјаши са Шарца, веза га, скиде тулумину и узе да пије вино. Пио тако и размишљао, па се јунаку мало придрема. И Марко

се наслони главом без икаква узглавља и леже да борави сан. Таман га сан поче хватати, док тек Шарац, припазивши неке људе који Марка опкољавају, поче ногом тући о земљу. То беше срески писар с десет жандарма. Скочи Марко као поаман, пригрте ћурак изврнувши га наопако (био га скинуо због врућине), узјаше Шарца, узе у једну руку сабљу, у другу топузину, а дизгин од Шарца држи у зубима, па тако учини јуриш међу жандарме. Ови се препануше, а Марко, онако срдит иза сна, узе једног по једног даривати: ког сабљом, ког буздованом. Није се ни трипут окренуо, а већ свих седам с душом растави. Писар кад виде шта би, заборави на извиђај и параграфе, већ даде плећа па стаде да бежи. Марко се натури за њим и подвикну:

Стани, курво, незнана делијо,
Да те Марко куцне топузином!

То рече па заљуља топузину и пусти за „незваним делијом”. Мало га дохвати само сапом од топуза, и онај паде као свећа. Звекнуше празне бакрачлије. Марко допаде до њега, али га не хтеде погубити, већ му руке свеза наопако. Затим га обеси своме Шарцу о ункаш и врати се својој тулумини, па кад узе пити, рече оном беднику:

Ходи, кујо, да пијемо вино!

Онај само стење од бола, превија се и праћа онако обешен о ункашу, а то Марку дође нешто за смех, па се узе смејати како онај ситно цвили. „Као маче!” – помисли Марко, па опет у смеј; лепо се човек ухватио за трбух од смеја, а све му сузе на очи, крупне као ораси.

Узе онај кроз плач молити да га пусти, а обећава да неће чинити кривични извиђај.

Марку се још више даде на смеј, па лепо да пукне човек; и од силног смеха немаде кад да говори десетерцем, већ погреси те ће рећи прозом:

– Па који те враг, јадниче у Бога, нагна амо?

Али ипак је Марко жалостива срца. Ражали се човек па таман да приђе да одреши онога, кад погледа, а друга десеторица са једанаестим, поглавицом, сви исто онако одевени као и они први, опет га опколили. Марко допаде до Шарца, збаци онога у траву (те се онај некако откотрља низбрдицом у јендек крај друма и зајеча). А Марко узјаха Шарца па онако исто учини јуриш. Опет, док се окрену два-три пута, свих десет жандарма с душом растави, а писар, опет, стаде бежати, те Марко и њега стиже сапом од топузине. Веза га и обеси о ункаш, па онда оде да извади оног првог из јендека. Онај сав каљав и мокар, па се цеди вода с њега. Марко га једва од силна смеха донесе до Шарца па и њега обеси с друге стране о ункаш. Оба се копрцају и стењу, цвиле немоћно и покушавају да се спасу, а Марко све више и више у смех, те чак једном узвикну:

– Е, вала, само због оваквог смеја не жалим што сам долазио с оног света!

Али где је среће, ту увек има и несреће. Тако и сад. Таман Марко задовољан да се врати тулумини те, као вели, да докусири и онај остатак вина, док се тек из даљине чуше трубе и добоши. Све ближе и ближе.

Шарац почне узнемирено фрктати на нос и стрелјати ушима.

– По-моооћ! – зацвилише она двојица.

Све ближе и ближе, трубе и добоши све јасније се чују, тутњи земља под тешким топовима, грунуше плотуни пушака. Шарац избећи очи и узе скакати као помаман; закрешташе она двојица и узеше се праћати. Шарац све узнемиренији. Марко се прилично збуни од тог чуда, али се прекрсти, наже леген с вином, искапи, па пође Шарцу говорити:

Давор, Шаро, давор, добро моје,
Ево има три стотине лета*
Како сам се с тобом састануо,
Још се никад ниси поплашио!
Бог ће дати, те ће добро бити.

Грунуше топови, презну и сам Марко, Шарац скочи као да побесне. Слетоше она двојица с њега и откотрљаше се у јендек с кукњавом. Марко се од све муке насмеја и једва успе да узјаши Шарца. Кад се изблиза већ чуше пушке и топови, стушти Шарац преко оног јендека као бесан, па јурну преко њива и усева, преко трња и јаруга. Не може Марко да га заустави. Повио се по коњу, заклонио руком лице да га не изгребе трње; спао му самур-калпак, одскаче сабља од бедара, а Шарац гази све под собом и јури као бесомучан. Таман изиђе на чистину, а кад тамо виде да је опкољен војском. Јече трубе, бију добоши, грувају пушке, грме по околним висовима топови. Пред њим војска, за њим војска, лево, десно, свуда. Шарац се пропе па јурну право; Марко докопа топуз и кидиса у гомилу, која

* Оно на другом свету није ни рачунао.

биваше све гушћа око њега. Тераше се више од два сата, док Шарац поче бацати крваву пену, а и Марко се већ уморио ударајући оном тешком топузином. Пушке му не могаху лако додијати јер је на њему оклоп од гвожђа, испод њега панцир-кошуља исплетена од челика, а поврх тога три ката одела, па тек ћурак од курјака. Али које пушке, које топови, које маса удараца, савладаше Марка. Одузеше му коња, одузеше оружје, везаше га и стражарно га поведоше у срез на ислеђење.

Пред њим десет војника, за њим десет, и тако исто с обе стране по десет с пуним пушкама и бајонетима на њима. Руке му везане наопако, па ударене лисице; на ноге метнули тешке окове од шесет ока. Као главна стража је батаљон војника напред, пук гура позади, а за пуком грува дивизија, коју завршује дивизијар опкољен генералштабом, а са стране отуд и отуд тутње дивизиони артиљерије по висовима. Све то спремно као у ратно доба. Шарца воде дванаест војника, по шест са сваке стране, а и њему метнули јаке ћустеке и мрежу на уста да кога не уједе. Марко се намрштио, у образима дошао сетан, невесео, опустио бркове те пали по раменима. Сваки му брк колико јагње од по године, а брада до појаса, као јагње годишњаче. Уз пут куд га спроводе, пење се светина по врљикама, плотовима и дрвећу само да би га видеда, а он и иначе све оне око себе за читаву главу, и више, надвисио.

Доведоше га у среску кућу. У својој канцеларији седи срески начелник, мали журав човечић упалих груди, тупа

погледа, кашљуца при говору, а руке му као штапићи. С леве и десне стране стола његова по шест пандура са запетим пиштољима.

Изведоше окована Марка преда њ.

Капетан се уплаши од окована Марка, дршће као у грозници; избецио очи па не може да проговори. Једва се прибра и кашљуцајући поче промуклим гласом питати:

– Како се зовете?

– Марко Краљевић! – јекну гласина, и капетан се стресе и испусти перо; они пандури стукосе назад, а светина заглави врата.

– Молим вас, говорите тише јер стојите пред влашћу! Ја нисам глух! Кад сте рођени?

– 1321.

– Одакле сте?

– Из Прилепа, града бијелога.

– Чиме се занимате?

Марко се нађе у чуду кад га ово упита.

– Питам: јесте ли чиновник, трговац, или радите земљу?

– Није мени ни бабо орао,

Пак је мене хљебом отхранио!

– Каквим сте послом дошли онда?

– Како: каквим послом? Па зовете ме из дана у дан већ пет стотина година. Једнако ме певате у песмама и кукате: „Где си, Марко? Дођи, Марко! Куку, Косово!”, па ми се већ у гробу додијало, и замолих Бога да ме пусти да дођем амо.

– О, брате слатки, глупо си урадио! Којешта, та то се само тако пева. На песму, да си био паметан, не би ни полагао, нити бисмо сад имали толику невољу и ми с тобом и ти с нама. Да си званично, позивом, позват, е то је већ друго. А овако немаш олакшавајуће околности... Којешта, каква посла ти овде можеш имати... – заврши

САТИРЕ

капетан нервозно, а у себи помисли: „Иди доврага и ти и песма!

Измотавају се људи те певају којешта, па сад мене овде хвата грозница!”

Ој давори, то Косово равно,
Шта ли си ме дочекало тужно,
После нашег честитогa кнеза
Да цар турски сад по теби суди!...

– говори Марко за свој рачун, а затим се обрати начелнику среском:

Ја ћу поћи, ако нико неће,
Хоћу поћи макар доћи нећу,
Отићи ћу граду Цариграду,
Погубит ћу цара од Стамбола...

Капетан поскочи с места.

– Доста, то је нова кривица. Ви нам тиме чините грдну несрећу јер сад је наша земља у пријатељским односима с турском царвином.

Марко зину од чуда. Кад чу то, умало не паде у несвест. „У пријатељству с Турцима!... Па кога ме врага зивкају?” мисли у себи, и не може да се прибере од чуда.

– Него молим вас, ви сте починили силне кривице, за које сте оптужени:

1. 20. овог месеца извршили сте грозно убиство над Петром Томићем, трговцем који се шетао на велосипеду. Убијство сте извршили с предумишљајем, што сведоче наведени у тужби: Милан Костић, Сима Симић, Аврам Срећковић и други. Покојног Петра сте, према тачном увиђају и лекарском прегледу, убили тупим, тешким оруђем, а затим сте мртвацу одсекли главу. Хоћете ли да вам прочитам тужбу?

2. Напали сте истог дана на Марка Ђорђевића, механику из В..., у намери да га по својој свирепости природи убијете, али је он срећно умакао. Томе уваженом грађанину, који је био и посланик народни, избили сте три здрава зуба. Према лекарском уверењу то је тешка повреда. Он је поднео тужбу и тражи да се казните по закону и да му платите одштету, дангубу и све парничне трошкове.

3. Извршили сте убиство над двадесет жандарма и тешко сте ранили два среска писара.

4. Има преко педесет тужаба за покушаје убиства.

Марко не уме да проговори од чуда.

– Ми ћемо овде ствар иследити, а дотле ћете бити у затвору овде, па ћемо ствар после спровести суду. Тада можете узети кога адвоката да вас брани.

Марко се сети побратима Обилића па помисли како би га он тек бранио! Дође му нешто тешко, проли сузе од очију и јекну:

О мој побро, Обилић Милошу
Зар не видиш, ил' не хајеш за ме,
У какве сам јаде запануо,
Хоћу русу изгубити главу,
А на правди бога истинога!...

– Водите га сад у затвор! – рече капетан бојаљливо и промукло се закашља.

*

Ствар је, наравно, даље ишла својим правилним током. Пошто полиција учини увиђаје на лицу места, детаљно иследи кривице, спроведе сва акта на даљи рад.

Суд је одређивао претресе, позивао сведоке, чинио суочења. Државни тужилац, разуме се, тражио је да се Марко осуди на смрт; Марков адвокат, опет, ватрено доказује да је Марко невин и тражи да се пусти у слободу. Марка изводе на суђење, саслушавају, враћају опет натраг у затвор. И он се некако збунио од чуда што се све чини с њиме. Најгоре му бејаше што је морао пити воду, а он на њу није навикао. Све би он лако поднео, јунак је, али осећаше да му вода веома шкоди. Поче се сушити и венути. Ни онај Марко, ни дај боже; лепо дође човек као биљка, висе хаљине на њему као да нису његове, а кад иде, чисто се поводи. Често би у очајању јекнуо:

– Ах, боже, та ово је горе од проклете азачке тамнице!

Напоследку суд донесе пресуду у којој, имајући у виду заслуге Маркове за Српство и многе олакшавајуће околности, осуди Марка на смрт и да плати одштете и све парничне трошкове.

Ствар оде апелацији, и она смртну казну замени вечитом робијом, јер узе Маркове кривице као дело политичке природе, а касација нађе неправилности и врати акта суду тражећи да се још неки сведоци испитају и закуну.

Две године је тако трајала та судска процедура, и напоследку и касација оснажи преиначену пресуду којом се Марко осуђује на десет година робије у тешком

окову, а да плати све кривичне и судске трошкове, али не као политички кривац, јер је доказано да не припада ниједној политичкој партији.

Наравно да се за овакву пресуду имало на уму да је то велики народни јунак Краљевић Марко и да је ово суђење јединствен случај. Најзад, није ни била лака ствар. Нашли су се у забуни и највећи стручњаци. Како ћеш осудити на смрт неког који је и иначе пре толиког времена умро, па се наново појавио с оног света.

И тако Марко на правди бога допаде тамнице. Како се судски и кривични трошкови нису из чега другог имали наплатити, то се јавном лицитацијом одреди продаја Маркова Шарца, одела и оружја. Оружје и одело одмах откупи држава на вересију за музеј, а Шарца купи трамвајско друштво за готове паре.

Марка ошишају, обријају, окују у тешке окове, обуку у бело одело и спроведу у град београдски. Ту је Марко мучио муке какве никада није ни мислио да може подносити. Испочетка је викао, љутио се, претио, али се постепено свикне и мирно преда судбини. И, разуме се, да би га за то време издржавања казне научили чему и спремили за друштво у коме треба, по издржаној осуди, да дела као користан члан, почеше га мало-помало привикавати корисним пословима: носио је воду, заливао баште и плевио лук, а доцније поче учити да прави бритвице, четке, кудеље и вазда ствари.

А сирома Шарац вуче трамвај јутром и вечером, без престанка. И он оронuo. Заводи се кад иде, а чим га уставе, задрема и сања можда срећно доба кад је пио из чабра румено вино, носио у гриви златне плетенице, на копитама сребрне потковице, на прсима златна силамбета, а узду позлаћену – када је на себи носио у љутим бојевима и мегданима свога господара

и под њим стизао виле. Сад је омршао: само кожа и кости, броје му се ребра, а о кукове можеш торбе обесити.

Марку је најтеже било кад се деси случај те га спроводе некуда на рад, и види свога Шарца тако пропала. Више га је то болело него сви његови јади. Често би, кад види Шарца тако бедна, пролио сузе и с уздахом почео:

„Давор, Шаро, давор, добро моје!”

Шарац се онда окрене и болно зарже, али у том зазвони кондуктер, и трамвај крене даље, а стражар учтиво опомене Марка да продужи пут, јер му импоноваше снага и раст Марков. Тако, и не доврши реченицу.

Тако је сирома Марко мучио муке за род свој десет година не напуштајући идеје о освети Косова. Трамвајско друштво је Шарца шкартирало, те га купи неки баштованција да му окреће долап.

Прође и тих десет година мука. Пустеше Марка.

Имао је нешто уштеђена новца што је зарадио продајући разне стварчице које је сам израђивао.

Прво оде у механу те зовну два бербера да га измију и обрију, затим наручи да му се испече ован од девет година и да му се примакне доста вина и ракије.

Хтео је најпре да се тако добром храном и пићем мало поначини и да се опорави од толиких мука. Поседи тако више од петнаест дана, док мало осети да се повратио, па онда почне смишљати шта да предузме.

Мислио, мислио, и најзад смислио једно. Преруши се да га нико не може познати и пође да прво потражи Шарца, да и њега избави невоље, па да онда стане ићи од Србина до Србина и да разабере који су то што су га толико звали, да ли су ово Србљи што га затворише, и како ће се најбоље осветити Косово.

Чује Марко да је његов Шарац код неког баштованџије и да тамо окреће долап, па се упути тамо где му рекоше да ће га наћи. Откупи га јефтино, јер га је онај и сам хтео дати Циганима, па га одведе једном сељаку и погоди се с њим да га храни детелином и да га негује не би ли се Шарац поврнуо. Заплакао Марко кад је видео једног Шарца како бедно изгледа. Онај сељак беше неки добар човек те се смилује и прими Шарца на храну, а Марко пође даље пешице.

Наиђе идући тако на једног сиромашног сељака на њиви где ради и назове му Бога.

Марко стане с њиме разговарати о овоме, о ономе, док тек уз разговор рече:

– Како би било кад би сад устао Марко Краљевић па да дође к теби?

– То већ не може да буде – вели сељак.

– Ал' баш кад би дошао, што би ти радио?

– Звао бих га да ми помогне да окопам овај кукуруз – нашали се сељак.

– Ал' кад би те он позвао на Косово?

– Море, ћути, брате слатки, како те Косово снашло! Немам кад да одем у чаршију да купим соли и опанке деци. А, видиш, нема се су чим ни купити.

– Добро, брате, али знаш ли ти да је на Косову пропало наше царство, па треба Косово осветити?

– Пропао сам и ја, мој брате, горе не може бити. Видиш да идем бос? ... А док ме стегне плаћање пореза, нећу знати ни како ми је име, а јадно ти ми Косово!

Наиђе Марко на кућу једног имућног сељака.

– Помози Бог, брате!

– Бог ти добро дао! – одговори овај и гледа га сумњиво... – А откуд си ти, брате?

– Издалека сам, па бих рад да прођем овуда да видим како живе овдашњи људи.

И овоме Марко уз разговор помене како би било кад би се Марко Краљевић опет појавио и позвао Србе да освете Косово.

– Слушао сам да се неки лудак пре десетак година издавао за Марка Краљевића и учинио нека злочинства и крађе, те га осудили на робију.

– Јест, слушао сам и ја то; него што би ти радио се јави прави Марко па да те позове на Косово?

– Дочекао бих га, дао му доста вина да пије и испратио га лепо.

– А Косово?

– Какво Косово на ове оскудне године?! Кошта то много! Велики је то трошак, мој брате! ...

Остави Марко њега и пође даље. По селу свуд тако. Неки се повили за мотиком па само приме бога и не говоре даље ништа. Не могу људи да дангубе; треба окопати и свршити послове на време, ако се хоће да добро уроди жито.

И тако се Марку досади у селу, па се реши да оде у Београд да тамо покуша неће ли моћи шта да учини за Косово и обавестити се откуда онолики силни позиви, искрени, од срца, а овакав дочек.

Дође у Београд. Кола, трамваји, људи, све то жури, жури, укршта се, сусреће се. Чиновници журе у канцеларију, трговци послом трговачким, радници за својим радом.

Сретне једног угледног, лепо обученог господина. Приђе му Марко и поздрави се. Онај, мало збуњен, стуче натраг, а и би га стид од Маркова лоша одела.

– Ја сам Марко Краљевић. Дошао сам амо да помогнем својој браћи! – рече Марко и исприча све, како је дошао, зашто је дошао, шта је све било с њим и шта мисли даље радити.

– Та-ко. Мило ми је што сам вас упознао, господине Краљевићу! Баш ми је мило! Кад мислите у Прилеп?... Мило ми је, верујте; али, извините ме, журим у канцеларију. Сервус, Марко! – рече онај и оде журно.

Марко сретне другог, трећег. Кога год сретне, тако се махом сврши разговор са оним: „Журим у канцеларију! Сервус, Марко!”

И тако Марко, разочаран, стаде очајавати. Иде улицама, ћути, намрштио се, бркови му пали на рамена; не зауставља никог, не пита никог ништа. А и ког ће више питати? Кога год види, жури у канцеларију. Косово баш нико и не помиње. Наравно, канцеларија је преча од Косова. Марко постаде поред све јачине својих живаца нервозан на ту проклету канцеларију која по његову мишљењу тако с успехом конкурише Косову. Најзад му поче постајати све досадније и досадније сред те гомиле људи, који као да ништа не раде, већ само журе у канцеларију. Сељаци се, опет, жале на неродне године и кметове, журе на њиве, раде ваздан и носе поцепане опанке и дроњаве чакшире. Изгуби Марко сваку наду у свој успех те нити више кога шта питаше, нити се с ким састајаше. Једва је чекао да га бог опет позове на онај свет да се више не мучи, јер сваки Србин бејаше заузет

пречом својом бригом и послом, а Марко се осећаше савршено излишан.

Једног дана тако иђаше сетан, невесео, а и пуста блага му већ бејаше понестало те ни вина није су чим имао пити, а крчмарица Јања је давно и давно у гробу – а она би му још дала да пије вино вересијом. Иде тако улицом оборене главе, а готове му сузе удариле, кад се сети доброг доба и другова, а нарочито лепе ватрене Јање и њеног хладног вина.

Кад одједном примети пред једном великом ме'аном много света и чу изнутра велику грају.

– Шта је ово овде? – упита једног, наравно прозом, јер је и он од муке баталио у стиховима разговарати.

– Ово је патриотски збор! – рече му онај и промери га од главе до пете, као сумњиву особу, и одмаче се мало од њега.

– А шта се чини тамо? – опет ће Марко.

– Иди, брате, па види! – рече онај љутито и окрете леђа Марку.

Марко уђе, умеша се у гомилу и седе у крај на једну столицу да не пада у очи његов велики раст.

Људи дупке пуно, а сви раздражени ватреним говором и дебатов, те Марка нико и није приметио.

На почасном месту трибина, и на њој сто за председништво и један сто за секретара.

Циљ је збора био да се донесе резолуција којом ће се осудити варварско понашање Арнаута на Косову, па и у целој Старој Србији и Македонији, и зулуми које Срби трпе од њих на свом рођеном огњишту.

Код ових речи, кад је председник говорио објашњавајући циљ збора, Марко се преобрази. Очи му

синуше страшним жаром, уздрхта цело тело, песнице се, готове за бој, почеше стезати, а зуби шкргућу.

– Једва једном нађох праве Србе које сам тражио. *Ови* су мене звали! – помисли Марко весео и уживаше како ће их обрадовати кад им се јави. Вртио се на столици од нестрпљења да се умало није сва изломила. Али не хтеде одмах, чекао је најзгоднији тренутак.

– Има реч Марко Марковић! – обрати се председник и лупи о звоно.

Сви се утишаше да чују најбољег говорника.

– Господо и другови! – поче овај. – Непријатно је за нас, али ме саме прилике, само осећање нагони да почнем свој говор Јакшићевим стиховима:

Ми Срби несмо, ми људи несмо!

Та да смо Срби, та да смо људи,

Та да смо браћа, ох Боже мој!

Та зар би тако с Авале плаве

Гледали ледно у огњен час?

Та зар би тако, ох браћо драга,

Та зар би тако презрели вас?!

Настаде тајац. Нико не дисаше. Тишину само за тренутак прекиде шкргут Маркових зуба и шкрипа оне столице на којој је седео, те га многи около погледаше са гневом и презрењем што квари ту свету, патриотску тишину. Говорник продужи:

– Јест, другови, страشان прекор великог песника на ово наше меко колено. Изгледа, збиља, као да нисмо ни Срби ни људи. Ми мирно гледамо како пада сваког дана по неколико српских жртава од крвавог ханџара арнаутског, гледамо како се пале српске куће у престоници Душановој,

како се бешчасте српске кћери и народ трпи муке највеће ту, у крајевима где беше стара српска слава и господство! Да, браћо, из тих крајева, па и из Прилепа, постојбине нашег највећег јунака Краљевића, чујте ропске уздахе и звук ланаца које бедни потомак Марков још вуче; а Косово тужно још се и сад сваким даном залива српском крвљу, још чека освету, још жедни за крвљу непријатељском, коју тражи праведна крв Лазарева и Обилићева! И ми и данас, над тим тужним разбојиштем, над тим светим гробљем наших див-витезова, над тим поприштем славе бесмртнога Обилића, можемо јекнути уз онај тужни јек гусала што га народ попраи песмом, у којој наш велики јунак Краљевић, као представник туге народне, пролива сузе од очију и говори:

Давор, здраво, ти Косово равно,
Што ли си ми дочекало тужно!

Марку се код тих речи скотрљаше сузе као ораси, али се не хте јављати. Чекао је шта ће се даље урадити. А у души му дође тако мило да је заборавио и опростио све муке што их досад поднесе. Би за овакав тренутак дао и своју русу главу са рамена. Беше чак готов поћи на Косово, па ма опет допао робије.

– За срце уједају ове речи сваког Србина, ту с Марком плаче цео народ наш; али сем тих племенитих суза великог витеза нашег треба нам још и мишица Краљевића и Обилића! – продужује све ватреније говорник.

Марко, крвав до очију, страшна погледа, ћипи и са стегнутим песницама дигнутим више главе јурну ка говорнику као разјарени лав. Многе обали и погази

ногама, те наста кукњава. Председник и секретари покрише лице рукама и у страху се забише под сто, одушевљени Срби позаглављиваше врата са страшном, очајном дреком.

– Поооооооћ!

Говорник пребледео, клечају му ноге, дршће као у грозници, поглед се укочио, усне модре. Упиње се да прогута пљувачку те пружа вратом и пожмурује. Марко стиже до њега и замлатара рукама више његове главе а викну страховитим гласом:

– Ево Марка, не бојте се, браћо!

Говорника обли зној, дође у лицу као чивит, занија се и паде као свећа.

Марко стуче натраг, загледа се у оног онесвесћеног бедника, спусти руке и с изразом необична чуђења обазре се око себе. Сад се тек скамени од чуда кад виде како су Срби заглавили врата и прозоре и вичу очајно:

– Помоћ! Полиција! ... Зликовац!

Марко се, малаксао од чуда, спусти на једну столицу и зарони главу међу своје космате, крупне руке.

Сад му бејаше најтеже, јер после тако силне наде у сигуран успех и толиког одушевљења настаде нагли обрт ситуације.

Дуго је Марко седео тако, у истом положају, не мичући се, као окамењен.

Мало-помало поче се кукњава утишавати, те место оне малопређашње страшне дреке настаде мртва тишина, у којој се лепо могло чути доста тешко дисање оног онесвеслог говорника који се почео мало повраћати. Та чудна, неочекивана тишина учини да председник збора, потпредседник и секретари почеше бојажљиво, опрезно подизати мало-помало главу. Гледају престрављено један другог с чудним изразом питања на лицима: „Шта је све ово, ако ко бога зна?”

Затим почеше с већим чудом разгледати око себе. Сала готово испражњена, само сад споља вире многе родољубиве главе кроз отворена врата и прозоре. У сали Марко, као камен, седи на столици, с лактовима на коленима и главом наслоњеном на руке. Не миче се, не чује се ни дисање. Они се изгажени одвукли побауљке за осталима напоље, а онесвесли говорник се повраћа, гледа и он бојажљиво око себе, пита се, гледа у председника и секретара, па и он њих и они њега, као да са чуђењем, у страху питају једно друго: „Шта би ово с нама? Јесмо ли заиста остали живи?” С највећим чуђењем им се свима заустављају погледи на Марку, а после опет између себе измењују погледе који са изразима лица као да питају и одговарају: „Ко је ово страшило!? ... Шта да се ради?! – Не знам!”

И на Марка ова неочекивана тишина утицаше да подигне главу. И на његовом лицу беше готово исти израз чуђења: „Шта би ово одједном, ако ко бога зна, браћо моја!?”

Најзад Марко нежно, меко, колико је он то могао, ослови онога говорника с погледом пуним милоште:

– Што ти би, брате слатки, те паде?

– Ударио си ме песницом! – рече овај прекорно и пипну се руком по темену.

– Та нисам те се ни дотакао, тако ми вишњег бога и светог Јована! Ти си лепо говорио, и велиш да Србима треба Маркова десница, а ја сам главом Краљевић Марко па ти се само јавих; но ти си се препануо.

Сви се присутни још горе збунеше и почеше узмицати од Марка.

Марко сад проприча шта га је нагнало да умоли бога да га пусти да дође међу Србе, и шта је све с њим било,

и какве је муке поднео, и како су му оружје и одело и тулумину одузели, и како је Шарац пропао вукући трамваје и окрећући долап баштованџијски.

Сад се говорник мало поврну те рече:

– Еј, брате, баш си лудо урадио!

– Досади ми ваша кукњава и непрестано зивкање. Претурах се у гробу, претурах се више од пет векова, па баш се не могаше више трпети!

– Ама, то песме певају, брате слатки! То се само тако пева. Ти не знаш за поетику!

– Лепо, молим те, пева се, али тако сте и говорили! Ето, ти сад баш тако исто говораше!

– Немој бити простодушан, молим те, брате, није то све тако као што се говори. То се тако говори да је стил лепши, китњастији! Види се да ни реторику не знаш. Старински си ти човек, брате слатки, па не знаш многе ствари! Наука је, драги мој, далеко дотерала. Говорим, разуме се; али ти треба да знаш да по правилима реторике говорник треба да има леп, китњаст стил, да уме да одушеви слушаоце, да помене и крв и нож и ханџар и ропске ланце и борбу! Све је то само лепоте стила ради, и нико не мисли озбиљно као то ти да треба одмах засукати рукаве, па деде, удри се истински. Тако исто и у песми се баца фраза: „Устани, Марко...” и тако даље, али је то лепоте ради... Не разумеш, брате, глупо си урадио, види се да си прост човек, старог кова! Примаш још речи у буквалном значењу, а не знаш да литерарни стил настаје тек појавом тропа и фигура.

– Па шта ћу сад? Нити ме бог позива натраг, нити овде могу опстати.

– Заиста незгодно! – умеша се председник као забринуто.

– Врло незгодно! – рекоше истим тоном и остали.

– Шарац ми је код једног сељака на исхрани, одела и оружја немам, а понестало ми и блага! – рече Марко у очајању.

– Врло незгодно! – понови сваки од присутних по једанпут.

– Кад бисте имали добре жиранте, па да некако узмете новаца на меницу! – рећи ће говорник.

Марко не разумеде.

– Имате ли добрих пријатеља овде у месту?

Немам овде никога до бога,
нема овде побратима мога,
побратима Обилић Милоша,
побратима Топлице Милана,
побратима...

Хтеде Марко још ређати, али га овај говорник прекиде:

– Доста би била двојица! Не треба више!

– Него мислим на нешто... – поче председник замишљено, важно и застаде трљајући чело руком а после краћег ћутања обрати се Марку с питањем:

– Јеси ли писмен?... Умеш ли читати и писати?

– Уmem и читати и писати – вели Марко.

– Мислим се нешто, како би било да некако поднесеш молбу за неку службицу? Могао би негде молити да те поставе за практиканта.

Једва се Марко објасни с њима што је то практикант, и на крају крајева пристаде јер му рекоше да ће на годину имати по шесет-седамдесет дуката, а он јунак не имађаше паре ни динара.

Написаше му молбу, дадоше му пола динара за марку и пола динара да се њему нађе у невољи ако би му што било до невоље, и упутише га у министарство полиције да преда молбу.

*

Околина утиче на човека, па и Марко мораде унеколико подлећи том утицају те поче и он заједно са својим врлим потомцима шеткати, пљуцкати и гурати се пред министарским вратима с молбом у руци, чекајући да изиђе пред министра и да моли мало државне службице – колико тек да се храни хлебом, наравно белим.

Разуме се да то доњање пред вратима није трајало кратко време, и после неколико дана му рекоше да молбу преда у архиву да се заведе.

Маркова молба задала је министру велике муке.

– О, брате, шта да радим с овим човеком? Поштујемо га, рецимо; све, све, али није требало да долази. Није човек за ово време.

Најпосле му да, имајући у виду његов велики глас и раније заслуге, за практиканта у једном забаченом срезу у унутрашњости.

Сад Марко једва измоли да му поврате оружје и даду у министарству једну целу плату, те оде да искупи Шарца.

Шарац поред добре хране ипак није ни издалека изгледао као пре, оронуо много; али и Марко је био лакши бар тридесет ока.

И тако Марко обуче одело, припаса оружје, опреми Шарца, напуни тулумину вином, обеси је о ункаш, узјаши Шарца, прекрсти се и пође на дужност друмом куда му рекоше. Многи су га саветовали да иде железницом, али он не хте ни за живу главу.

Куд год Марко скита, све пита за тај срез и казује име среског начелника.

После дан и по хода стиже. Уђе у авлију среске канцеларије, одјаха, привеза Шарца за један дуд, скиде тулумину и седе под оружјем да у хладу пије вино.

Пандури, практиканти, писари извирују кроз прозоре с чуђењем; а свет далеко обилази јунака.

Долази капетан, коме је јављено да Марко долази у његов срез.

– Помози Бог! – рече.

– Бог помого, незнани јуначе! – одговори Марко. Чим се он докопа оружја, коња и вина, заборави све муке и одмах се поче по старински понашати и говорити стихом.

– Јеси ли ти нови практикант?

Марко се каза, а затим капетан рече:

– Е, па не можеш ти бити у канцеларији с тим тулумом и оружјем.

Овакав је адет у Србаља,
Прек' оружја мрко пију вино,
Под оружјем и санак бораве!

Капетан му стаде објашњавати да мора скинути оружје ако мисли остати у служби и примати плату.

Виде Марко да му нема друге, јер шта ће човек, мора живети, а блага му понестало; али се досети те запита:

– Има ли нека служба где се носи оружје да бих ја могао у њој бити?

– Има пандурска служба.

– Шта ради пандур?

– Па прати чиновнике на путу с оружјем, ако би их ко напао, да их брани; пази на ред, пази да ко не нанесе коме штете, и такве ствари – рече капетан.

– Е, тако! То је лепа служба! – одушеви се Марко.

*

И тако Марко постане пандур. Ово је опет утицај околине, утицај врлих потомака са врелом крвљу и одушевљењем да послуже својој отаџбини. Али Марко ни у овој служби не могаше бити тако прилагођен и ваљан ни изблиза какав би могао бити и најгори његов потомак, а камоли други бољи.

Идући са капетаном по срезу виде Марко многу невољу, а кад му се учини једног дана да ни његов капетан не ради баш право, удари га дланом те му избије три зуба.

Због тога Марка ухвате после дугог бојног окршаја и спроведу у лудницу на преглед.

Тај удар Марко не могаше поднети и пресвисне, потпуно разочаран и намучен.

*

Кад изиђе пред Бога, а Бог се смеје, све се тресу небеса.

– Освети ли, Марко, Косово? – пита кроза смеј.

– Намучих се, а јадно ми Косово, нисам га ни видео! Бише ме, апсише ме, пандурисах, и најзад ме спроведоше међу луде! – жали се Марко.

– Знао сам ја да нећеш боље проћи... – вели Господ благо.

– Хвала ти, Боже, те ме опрости мука; а више ни сам нећу веровати кукању мојих потомака и плачу за Косовом! А ако им треба пандура, бар за ту службу имају доста на избор, све бољег од бољег. Боже ми опрости, али ми се чини да и нису моји потомци, иако мене певају, него да су потомци онога нашег Суље Циганина.

САТИРЕ

– Њега сам ја и хтео послати да ме ниси ти онако молио да идеш. А знао сам да им ти не требаш! – вели Господ.

– И Суља би данас међу Србима био најгори пандур! Сви су га у томе претекли! – вели Марко, и заплака се. Бог уздахну тешко и слеже раменима.